

**„ТОДОР ПАВЛОВ И ПРОБЛЕМИТЕ
НА ЛИТЕРАТУРНАТА ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ
И КРИТИКА“ от ГЕОРГИ ДИМОВ**
Партиздат, 1974, 392 с.

Едва ли трябва да се доказва, че делото на големия мислител и творец се нуждае от големи или поне от достатъчно сведущи интерпретатори. На дълголетната и много-странна теоретическа, критическа и обществена дейност на акад. Тодор Павлов вече са посветени у нас и в чужбина множество компетентни статии, очерци, сборници, дисертации, а също и отделни книги. Намират се обаче и такива писания, в които добрите намерения се оказват недостатъчни да компенсират повърхностното и елементарно излагане на дълбоката и сложна тема. Толкова по-голямо е задоволството на взыскателния читател да се запознае с новоизлязлата книга на проф. Георги Димов: „Тодор Павлов и проблемите на литературната теория, история и критика“. Стова обстойно изследване, предшествувано от редица студии и статии, Георги Димов се утвърждава като един от най-добрите познавачи на литературно-естетическите изяви на Тодор Павлов.

Нека отбележа веднага, че Георги Димов не изпада нито в наивна апология, нито в лицемерно-снизходително признаване, прикриващо стремежа да се омаловажи едно значително културно дело. Чужд на конюнктурни съображения, той говори убедено и открито както за онова у Тодор Павлов, което заслужава безусловно признание и дори възхищение, така и за онова, което е според него исторически преходно, спорно или недовършено.

Отначало авторът на монографията представя героичната личност на изтъкнатия философ и общественик. Още тук и в цялото понататъшно изложение той разкрива диалектиката на една индивидуална познавателна, творческа, политическа и организационна активност, определяна и стимулирана от социалните борби и духовните потребности на трудовите маси, от завоеванията на световната и националната марксистка и друга прогресивна мисъл, от универсалното дарование и от неистребимото човеколюбие на един революционер от ленински тип. „Наистина има нещо симптоматично — отбелязва Г. Димов. — че именно България — една от малкото стра-

ни, където марксизмът пуска корени твърде рано не само в обществено-политическия живот, но и в литературно-теоретическото мислене, даде и такъв проникновен философ-марксист като Тодор Павлов, един от първите, който отрано осъзнава и осъществява ленинския етап в развитието на гносеологията, на естетиката, свързал завинаги името си с ленинската теория на отражението — станала за него изходно начало и върховен критерий при изучаване и обясняване на многообразните страни и области на духовно-интелектуалната дейност“ (с. 40).

Георги Димов не е останал при хронологията на биографичните факти и на литературните и научните прояви, той не цитира с педантична безстрастност възгледите на именития учей и критик, нито пък „претворява“ тези възгледи, изменяйки ги до неузнаваемост. Той е успял не само да привлече за анализ почти всичко значително от „продукцията“ на Тодор Павлов, но и да го осмисли, а след това да го изложи едновременно в неговата цялост и пестрота, в неговата вътрешна свързаност и изпестрано развитие.

След като е очертал в първата глава размах и проникновението на големата творческа личност в областта на философията, педагогиката, историята и редица други науки, в областта на публицистиката и на борческата и съзидателна народополезна дейност, Георги Димов разкрива пътя на Тодор Павлов към по-цялостно изследване на теоретико-естетическите проблеми на художественото творчество. Във втората глава на своя труд той се спира на философските диалектико-материалистически предпоставки за толкова плодотворните теоретико-естетически занимания на Тодор Павлов и показва как тези занимания го довеждат до непоклонимото убеждение, че „само върху основата на ленинската теория на отражението може да се построи една действително научна естетика, взета и като теория, и като история на изкуството“.

Разглеждайки излязлата като своеобразно продължение на „Теория на отражението“ книга на Тодор Павлов „Обща теория на изкуството“, както и другите негови трудове по естетика, Георги Димов изтъква новаторския патос на тези трудове. Той разкрива диалектичността в мисленето на Тодор Павлов, намерила израз в статиите му за класиците на домарксистката естетика, в неговите

упорити търсения върху спецификата на изкуството, в многостранното разкриване на тази специфика, в убедителното — все в духа на теорията на отражението — определение за същността на метода изобщо и на художествено-творческия метод в частност, а също и в анализите върху същността и взаимоотношението на съдържание и форма, на мироглед и метод, на партийност и общочовечност, на типичност и индивидуалност, на съзнателност и интуиция, както и в ред още аспекти на художествената дейност. Авторът на монографията показва последователно как марксистката диалектика е била винаги върното и ефикасно оръжие на Тодор Павлов срещу крайностите на вулгарно-социологическото и естетско-формалистическото опростителство.

Наред с върното представяне на основните естетически и литературно-теоретически схващания на Тодор Павлов Георги Димов е допуснал и отделни неточности, когато говори за определението на предмета на естетиката и за тезата на Тодор Павлов върху природата на естетичното. А казаното на с. 133, че творчеството на великите писатели „не може да се третира като класово определено“, разбира се, не е възглед на Тодор Павлов и навярно се дължи на недоглеждане.

На едно място Георги Димов е повторил вълнушения на недостатъчно осведомени хора, че Тодор Павлов не бил съмнявал да свърже органически най-общите теоретико-естетически въпроси с художествената практика, че общите му формулировки и постановки не били конкретизирани върху основата на многообразните художествени феномени. Обаче в третата глава, посветена на борбата на Тодор Павлов за утвърждаване на марксистко-ленинско отношение към литературното наследство, както и в последната, четвъртата глава Георги Димов привежда повече от достатъчно доказателства за несъстоятелността на подобни твърдения. Спирейки се на анализите, правени от Тодор Павлов за творчеството на множество наши и чужди писатели, поети, живописци, той изтъква „способността на Т. Павлов еднакво да се вълнува и от ярко гражданската, и от интимно-съкровена поезия“, „да прилага с проникновение теоретическите си концепции върху конкретен материал“ (с. 236), да „вниква дълбоко... в тъканта на стиховете“, да се „проявява като веш познавач на стихотворната техника... умее не само да разкрива социално-идейното съдържание в поезията, но да анализира и нейните формално-художествени страни“ (с. 243). Изследователят на Тодор Павлов е напълно прав, когато намира характерното за него като критик в широкия му философско-исторически подход към явленията, в това, че „Тук конкретното

произведение или творчеството на един писател се третират не самоцелно, а с оглед да бъдат осветлени основни теоретико-естетически, художествено творчески въпроси“ (с. 349). С една дума, не бива онова, което е законно право и своеобразие на едно критическо мислене, да се обявява за „недостатък“. Нещо повече — именно защото подхождаше така, Тодор Павлов съумя да направи толкова много за ленинската преценка на множество отрицания, недооценявания или неразбирани големи и по-малки творци от миналото.

Струва ми се, че най-добрата част от книгата на Георги Димов е тази, в която се разглежда „епохалното дело“ на Тодор Павлов за преценка на литературното ни наследство, както и неговият принос в развитието на теорията на социалистическия реализъм. „Борбата, която води Тодор Павлов срещу буржоазните литературно-критически концепции — изтъква справедливо Димов — е съпътствувана от неотклонен стремеж да бъде преодолян вулгарният социологизъм и сектантският догматизъм. И той се следва безкомпромисно тази линия.“ Изследователят правилно забелязва, че Тодор Павлов проявява „завидна широта“, за да могат да бъдат сплотени всички сили и дарования в борбата за мир и всестранен прогрес на човечеството и същевременно напомня неговите настоявания винаги да излизаме „с принципна защита на нашата теза за партийността на литературата и изкуството“.

Известно е, че има хора, които си съставят мнение за един или друг изтъкнат мислител или художник главно от онова, което са чули и недочули да се говори за него. Не е тайна, че някои се произнасят „компетентно“ и за Тодор Павлов, без да си чели неговите трудове или без да са вникнали достатъчно в тяхната дълбочина. Монографията на Георги Димов идва много навреме, за да хвърли концентрирана светлина върху направеното и написаното от бележития марксистки учен и критик, да привлече вниманието върху едно творчество, което в основната си част и особено в своите изходни методологически насоки продължава да бъде актуално. Разбира се, той не смята, че е изчерпал тази трудна и важна задача и с основание напомня: „Няма никакво съмнение, че богатото и разнообразно дело на Тодор Павлов тепърва ще става предмет на изследване и проучване от философи и естетици, от историци и социолози, от литературни теоретици и критици, от хората, за които проблемите, свързани с творческо-интелектуалната дейност, с общественото и духовното битие на човека в тяхното историческо развитие и съвременно състояние, са станали смисъл и оправдание на живота им.“

Александър Атанасов